

DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2021.04.034>

УДК 027.54(477-25)НБУВ:025.4.06:004.65:61]–048.34

Світлана Галицька,

наукова співробітниця,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7902-8580>,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (м. Київ, Україна)

просп. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: galizkaya@nbuv.gov.ua

Актуалізація тематичного навігатора НБУВ на прикладі проблематики медицини та охорони здоров'я

Актуальність теми. Постійна актуалізація інформаційно-пошукових систем бібліотек, застосування найдосконаліших пошукових механізмів в електронних каталогах необхідні для активного використання масивів документованих знань і оптимізації доступу до джерел інформації. **Метою статті** є дослідження процесу деталізації розділу «Р Охорона здоров'я. Медичні науки» тематичного навігатора НБУВ і формування методичного апарату рубрик в електронному каталозі, доведення важливості деталізації розділу для удосконалення відповідності його структури стану сучасної наукової діяльності у галузі медицини. **При викладі основного матеріалу** розглянуто питання деталізації рубрик розділу «Р Охорона здоров'я. Медичні науки» тематичного навігатора НБУВ. Наголошено на важливості адаптації інформаційно-пошукової системи наукової бібліотеки до змін у структурі наукового знання. Зазначено, що одним з процесів удосконалення лінгвістичного забезпечення пошукової системи є деталізація рубрик, під якими збираються документи з пріоритетних напрямів розвитку наукового знання і найактуальніших наукових досліджень. З'ясовано, що деталізація рубрик розділу «Р Охорона здоров'я. Медичні науки» і оснащення їх відповідним методичним апаратом значно полегшує процес наукового опрацювання документів. **У висновках** констатується: ретельне формування методичного апарату рубрик – важливий чинник оптимізації процесу наукового опрацювання документів і багатоаспектного системного підходу до розкриття їх змісту. Зазначення класифікаційних індексів і заголовків рубрик УДК зумовлює поглиблення розгалуженої системи відповідності між двома класифікаційними схемами, підвищує якість паралельного індексування документів за різними класифікаціями. Удосконалення лінгвістичного забезпечення інформаційно-пошукової системи бібліотеки створює умови для ефективнішого доступу до документних масивів.

К л ю ч о в і с л о в а: Рубрикатор НБУВ, електронний каталог, деталізація рубрик, алфавітно-предметний покажчик, тематичний навігатор, індекси УДК, предметний пошук, система відповідності, медичні науки.

Актуальність проблеми. Необхідність інформаційного забезпечення наукових досліджень, стрімке зростання документних ресурсів, зібраних науковими бібліотеками, вимагають постійної актуалізації інформаційно-пошукових систем бібліотек, застосування найдосконаліших навігаційних, пошукових механізмів для активного використання масивів документованих знань, оп-

тимізації доступу до джерел інформації. Насамперед, бібліотеки мають удосконалити лінгвістичне забезпечення пошукових систем згідно зі змінами у структурі наукового знання, викликаними зростанням наукової активності у певних сферах людської діяльності. Безумовно, дослідження модернізації бібліотечних технологій, бібліотечних пошукових систем, їх лінгвістичного забезпечення, а також «удосконалення методики наукового опрацювання документів і техніки організації бібліотечного інформаційного ресурсу, зокрема, розвитку технології тематичного пошуку, виступає одним з визначальних пріоритетів наукової бібліотеки» [4, с. 3].

Тематичний навігатор Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – НБУВ), розроблений відділом інформаційно-комунікаційних технологій, уможливорює інтелектуальний доступ до електронного каталогу бібліотеки, отримання максимально повної і релевантної відповіді на тематичний запит. Лінгвістичне забезпечення навігатора формується у базі даних, розробленій на основі видання «Рубрикатор НБУВ. Скорочений варіант» [8]. Ця база даних «є органічною підсистемою інформаційно-пошукової, інформаційно-комунікаційної системи бібліотеки, компонентом лінгвістично-довідкового забезпечення автоматизованої бібліотечної технології, а також прикладом застосування сучасних інформаційних технологій у робочому процесі наукового опрацювання документів» [1, с. 5].

Саме лінгвістичні засоби, що застосовуються, підвищують ефективність функціонування пошукової системи бібліотеки під час багатоаспектного інтелектуального пошуку. Для оптимізації доступу до документних масивів бібліотеки рубрики тематичного навігатора НБУВ, під якими збираються документи з пріоритетних напрямів розвитку наукового знання, найактуальніших наукових досліджень, потребують деталізації та відповідного оснащення методичним апаратом.

Деталізація рубрик тематичного навігатора є одним з робочих процесів ведення систематичного каталогу, вона здійснюється відповідно до повного варіанта Рубрикатора НБУВ, який має значно розгалуженішу структуру. Основні рубрики, тобто верхні рівні класифікаційної ієрархії, потребують деталізації згідно з кількісним і якісним аналізом надходжень з певних розділів знань, а також обсягом накопичених джерел інформації, зазначеним для кожної рубрики на сторінках тематичного навігатора НБУВ.

Крім того, опрацювання кожної рубрики передбачає внесення комплексу термінів алфавітно-предметного покажчика (АПП) і фіксацію відповідних їм класифікаційних індексів, заголовків рубрик Універсальної десятикової класифікації (УДК), які визначають повний або частковий збіг змісту рубрик двох класифікацій. Завдяки деталізації рубрик взаємозв'язок між різними класифікаційними системами поглиблюється, що, безумовно, полегшує процес наукового опрацювання документів за двома класифікаціями, а також створює умови для уточнення користувачького запиту у тематичному навігаторі та обмеження результатів пошуку. Зокрема, деталізації потребують рубрики розділу «Р Охорона здоров'я. Медичні науки», призначеного для систематизації надход-

жень з питань охорони здоров'я, теоретичних і практичних галузей медичних наук, що пояснюється значним підвищенням останніми роками активності науковців і постійним зростанням кількості джерел інформації з медицини.

Мета статті – розкрити процес деталізації розділу «Р Охорона здоров'я. Медичні науки» тематичного навігатора НБУВ [8] та формування методичного апарату рубрик розділу в електронному каталозі, зокрема, поглиблення відповідності між Рубрикатором НБУВ і УДК за допомогою термінів АПП до систематичної частини розділу. Обґрунтувати важливість деталізації рубрик розділу для удосконалення відповідності його структури стану сучасної наукової діяльності у медичній галузі.

Аналіз досліджень. Проблема організації тематичного пошуку за класифікаційними схемами в електронних каталогах бібліотек з метою інформаційного забезпечення наукових досліджень, процесів освіти та практичної діяльності є однією з важливих у бібліотекознавстві. Питання розвитку, удосконалення інформаційно-пошукових систем бібліотек, надання користувачам можливості ефективного користування зібраними ресурсами, а саме, використання засобів тематичного пошуку за бібліотечною класифікацією, зв'язку класифікації з електронним каталогом, удосконалення лінгвістичного забезпечення інформаційно-пошукової системи бібліотеки, комплексу навігаційних засобів перебувають у полі зору як зарубіжних, так і вітчизняних бібліотекознавців, зокрема, і фахівців НБУВ. Адаптація лінгвістичних засобів наукової бібліотеки до вимог інтернет-середовища, удосконалення рубрикатора наукової бібліотеки як лінгвістичної основи інформаційно-пошукових систем, актуалізація методичного апарату рубрик тематичного навігатора НБУВ, формування системи відповідності між незалежними класифікаційними системами в електронному каталозі бібліотеки досліджуються К. В. Лобузіною, С. В. Галицькою, Н. В. Оршиною [2; 3; 4; 5; 6]. У статтях, дисертаційному дослідженні І. П. Перенесієнка [7] порушуються проблеми застосування класифікаційних систем в організації інформаційних масивів, структурування інформації відповідно до бібліотечної ієрархії, визначається роль бібліотечних класифікацій у процесі надання інформаційних послуг.

Питання інтелектуального доступу до інформації, пов'язані з опануванням новими бібліотечними технологіями, зокрема із опрацюванням і представленням документів, висвітлюються у статтях Н. Ф. Самохіної [9]. Результати досліджень змін підходів до організації електронних бібліотечних ресурсів, системи навігації та пошуку джерел наукової інформації, формування цифрових колекцій, інтеграції бібліотечних лінгвістичних інструментів до сучасних вебтехнологій викладено у колективній монографії «Семантичні технології у науковій бібліотеці» [10].

Головним завданням розглянутих публікацій є вивчення процесів створення, функціонування, удосконалення, актуалізації засобів тематичного пошуку документів в інформаційно-пошуковій системі бібліотек, а також виявлення можливості упровадження в систему інтелектуального пошуку міжнародних класифікаційних систем.

Результати дослідження. Останнім часом спостерігається значне підвищення активності науковців-медиків. Їх дослідження, спрямовані на покращення медичного обслуговування, пошук ефективних засобів профілактики та лікування певних захворювань, розроблення сучасних фармацевтичних апаратів тощо, зумовлюють постійне зростання кількості джерел інформації з медицини у фондах НБУВ. Варто зазначити, що реферати вітчизняної наукової літератури з медицини, які систематизують фахівці відділу комплексного опрацювання документів НБУВ, виокремлено в одну з чотирьох галузевих серій українського реферативного журналу «Джерело» «Медицина. Медичні науки».

На сторінках розділів і рубрик тематичного навігатора НБУВ означений масив документів відповідної тематики. Він розподілений за категоріями: «Книжкові видання», «Періодичні видання», «Реферативна інформація» (рис. 1).

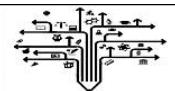

	
<u>ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я. МЕДИЧНІ НАУКИ</u>	Знайдено документи:
ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я. МЕДИЧНІ НАУКИ <ul style="list-style-type: none"> • ПРИКЛАДНІ ГАЛУЗІ МЕДИЦИНИ 	Книжкові видання [68532] Періодичні видання [46424] Реферативна інформація [88809]
<u>Всі підпорядковані рубрики</u>	
<ul style="list-style-type: none"> • Медична термінологія • Охорона здоров'я • Медичні матеріали, засоби, вироби • Медична техніка • Набори медичних інструментів 	
 Див. також : <u>Біологія людини</u> <u>Економіка соціально-культурної сфери</u> <u>Медико-біологічні основи фізичного виховання</u>	
УДК <ul style="list-style-type: none"> • 61 Медичні науки 	
див. також: <ul style="list-style-type: none"> • 61:001.4 Термінологія медичних наук • 614 Охорона здоров'я та гігієна. Попередження нещасних випадків • 615.46 Медичні матеріали. Хірургічні перев'язувальні матеріали • 615.47 Інструменти. Апарати. Обладнання та меблювання • 615.472.1 Набори інструментів. Ящики з наборами інструментів • 616-7 Медичні та хірургічні інструменти і обладнання 	

Рис. 1. Розділ «Охорона здоров'я. Медичні науки»
тематичного навігатора НБУВ

Велика кількість документів, що надходить до бібліотечних фондів, потребує подальшої деталізації рубрик з відповідним ретельним формуванням методичного апарату кожної підрубрики. Глибина деталізації рубрик не обмежується, вона залежить від кількості джерел інформації, зібраних під певною рубрикою, а також від тематики найактуальніших користувачьких запитів.

Тематичний навігатор дає змогу визначити рубрики певного розділу, під якими зібрано найбільшу кількість джерел інформації. Для прикладу, розглянемо розподіл документів за рубриками у підрозділі «Внутрішні хвороби» розділу «Охорона здоров'я. Медичні науки» станом на кінець 2020 р. (табл. 1).

Розподіл документів за рубриками у підрозділі «Внутрішні хвороби»

Рубрика	Книжкові видання	Періодичні видання	Реферативна інформація
Хвороби систем кровообігу і лімфообігу	4660	680	6863
Хвороби серця	2386	234	3092
Хвороби кровоносних судин	335	93	513
Хвороби лімфатичних судин	1	4	2
Хвороби систем кровотворення та крові. Клінічна гематологія	433	178	679
Хвороби систем дихання	1324	326	1963
Хвороби системи травлення, печінки	2749	384	4580
Хвороби шлунка та дванадцятипалої кишки	860		1264
Хвороби кишечника	308		573
Хвороби нирок	707	259	815
Хвороби ендокринної системи й обміну речовин	2456	739	4122
Хвороби середостіння. Хвороби діафрагми	1		7
Хвороби опорно-рухової системи	635	98	1046
Інші внутрішні хвороби	652	86	701
Отруєння	267		269
Загалом	12 313	2829	18 760

На підставі кількісного аналізу розподілу документів за рубриками підрозділу «Внутрішні хвороби» визначаємо рубрики тематичного навігатора НБУВ, які, у першу чергу, підлягають деталізації:

R410 Хвороби систем кровообігу і лімфообігу

R410.1 Хвороби серця

R412 Хвороби систем дихання

R413 Хвороби системи травлення, печінки

R415 Хвороби ендокринної системи й обміну речовин

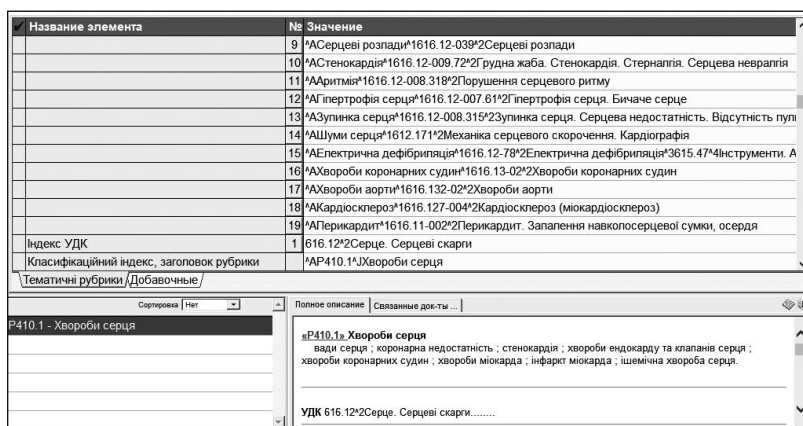

Рис. 2. Рубрика «R410.1 Хвороби серця»

Процес подальшої деталізації можна продемонструвати на прикладі рубрики «Р410.1 Хвороби серця» (рис. 2). Згідно з інструкцією з ведення бази даних [1], рубрика містить індекс і заголовок, додаткові заголовки (вади серця, коронарна недостатність тощо), індекс і заголовок еквівалентної рубрики УДК (616.12 Серце. Серцеві скарги), а також комплекс термінів АПП з відповідними індексами та заголовками рубрик УДК. Зазначені індекси, заголовки рубрик УДК засвідчують повний або частковий збіг змісту рубрик двох класифікацій та семантичні зв'язки між поняттями, вони забезпечують взаємозв'язок між різними класифікаційними системами. Інтеграція двох незалежних класифікацій, безумовно, значно полегшує процес аналітико-синтетичного опрацювання документів за двома класифікаціями одночасно і підносить ефективність тематичного пошуку [2, с. 14].

Кожний внесений термін АПП з відповідним індексом УДК є «додатковою точкою доступу до електронного каталогу, фіксованим зв'язком між двома класифікаціями» [3, с. 6]. У тематичному навігаторі для термінів АПП передбачено внесення двох відповідних рубрик УДК, а для заголовка рубрики кількість відповідних рубрик УДК є необмеженою.

На сторінці рубрики тематичного навігатора терміни АПП і відповідні рубрики УДК подано окремими комплексами (рис. 3). Вони наочно демонструють зміст рубрики.

ХВОРОБИ СИСТЕМ КРОВООБІГУ І ЛІМФООБІГУ	Знайдено документи:
<p>ХВОРОБИ СЕРЦЯ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Вади серця • Ендокард, клапани серця • Ендокардит • Коронарні, вінцеві артерії • Інфаркт міокарда • Ішемічна хвороба серця • Міокард • Симптоматологія серця • Серцеві розлади • Стенокардія • Аритмія • Гіпертрофія серця • Зупинка серця • Шуми серця • Електрична дефібриляція • Хвороби коронарних судин • Хвороби аорти • Кардіосклероз • Перикардит 	<ul style="list-style-type: none"> Книжкові видання [2386] Періодичні видання [234] Реферативна інформація [3092]
<p>УДК</p> <ul style="list-style-type: none"> • 616.12 Серце. Серцеві скарги <p>див. також:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 612.171 Механіка серцевого скорочення. Кардіографія • 615.47 Інструменти. Апарати. Обладнання та меблювання • 616.11-002 Перикардит. Запалення навколосерцевої сумки, осердя • 616.12-005.4 Ішемічна хвороба серця • 616.12-007.2 Пороки серця • 616.12-007.61 Гіпертрофія серця. Бичаче серце • 616.12-008.315 Зупинка серця. Серцева недостатність. Відсутність пульсу • 616.12-008.318 Порушення серцевого ритму • 616.12-009.72 Говдна жаба. Стенокардія. Стеналгія. Севцева 	

Рис. 3. Рубрика «Р410.1 Хвороби серця» тематичного навігатора НБУВ

Рубрика «Р410.1 Хвороби серця» містить 19 термінів АПП. Кількість зазначених понять завелика для тематичного навігатора, вона зумовлена доцільністю зафіксувати ухвалені класифікаційні рішення, логічні зв'язки між поняттями

різних класифікацій, які найчастіше зустрічаються у наукових виданнях, для подальшого використання. Також доцільно зазначати індекси УДК з метою їх уніфікації, особливо у випадках побудови комбінованих (складних, складених) індексів. Після деталізації рубрики терміни АПП мають розподілятися за підрубриками.

Отже, деталізуємо рубрику «Р410.1 Хвороби серця» згідно з пріоритетною тематикою наукових досліджень. Зауважимо, що діагностика, профілактика, терапія інфаркту міокарда є одними з найактуальніших проблем сучасної медицини, тому додатково з рубрики «Р410.14 Хвороби вінцевих судин» виокремлюємо підрубрику «Р410.140.45 Інфаркт міокарда»:

Р410.103.6 Аневризми

Р410.105.0 Вади серця

Р410.109 Порушення ритму (аритмія)

Р410.11 Ішемічна хвороба серця

Р410.12 Хвороби ендокарду та клапанів серця

Р410.13 Хвороби міокарда

Р410.14 Хвороби вінцевих судин

Р410.140.45 Інфаркт міокарда

Згідно з Рубрикатором НБУВ та інструкцією з ведення бази даних [1], заповнюємо поля нових рубрик бази даних «Скорочений варіант Рубрикатора НБУВ для наукової бібліотеки» (див. табл. 2). Обов'язковими для заповнення є поля:

250: Класифікаційний індекс, заголовок рубрики

675: Індекс УДК

За наявності методичних вказівок і посилань заповнюємо поля:

750: Додаткові заголовки (Також див. за цим індексом ...)

553: Зв'язані заголовки (Див. також ...)

353: Текстова примітка «Див. також»

Формуємо комплекси термінів АПП для кожної рубрики і заповнюємо поле:

820: АПУ (Алфавітно-предметний покажчик)

Для кожного терміна передбачено внесення двох відповідних рубрик УДК – індексів і заголовків. Для внесення додаткової інформації у бази даних розроблено спеціальні поля [1].

Терміни АПП до підрубрики обираємо з урахуванням особливостей формування індексів розділу УДК «616 Патологія. Клінічна медицина». Зокрема, для виокремлення питань етіології та патогенезу у Рубрикаторі НБУВ приєднують типовий поділ **-1**, а для патологічної анатомії та патологічної фізіології до індексу рубрики – типовий поділ **-2**. В УДК для зазначення етіології захворювання використовують поділ **-02**, питань патологічної анатомії – поділ **-091**, патологічну фізіологію і патогенез охоплює поділ **-092**. Згідно зі структурою УДК, визначаємо терміни АПП і вносимо їх з відповідними рубриками УДК до запису підрубрики бази даних (табл. 2).

Таблиця 2

Заповнення полів підрубрики «Р410.140.45 Інфаркт міокарда»

Класифікаційний індекс, заголовок рубрики	Р410.140.45 Інфаркт міокарда	
Індекс УДК	616.127-005.8	Інфаркт міокарда. Розм'якшення серцевого м'яза
АПУ (Алфавітно-предметний показчик)	Етіологія	616.127-005.8-02 Етіологія інфаркту міокарда
	Патологічна фізіологія, патогенез	616.127-005.8-092 Патологічна фізіологія, патогенез інфаркту міокарда
	Патологічна анатомія	616.127-005.8-091 Патологічна анатомія інфаркту міокарда
	Перебіг	616.127-005.8-036.1 Перебіг інфаркту міокарда 616.127-005.8-039.3 Перебіг окремих типів інфаркту міокарда
	Діагностика і методи дослідження	616.127-005.8-071 Діагностика інфаркту міокарда
	Терапія	616.127-005.8-085 Терапія інфаркту міокарда
	Ускладнення	616.127-005.8-06 Ускладнення, наслідки інфаркту міокарда

Відмінності формування індексів зумовлені використанням різних ознак для деталізації рубрик різних класифікаційних систем: власними правилами, методикою і логічними принципами побудови структур цих систем. Внесення термінів АПП з відповідними індексами та заголовками рубрик УДК дає змогу розкрити зміст рубрики Рубрикатора НБУВ за допомогою рубрик УДК, тобто встановити змістові зв'язки між рубриками різних класифікацій. Наприклад, зміст рубрики «Р457.4 Хірургія області черевної порожнини (абдомінальна хірургія)» окреслюють рубрики УДК, які належать до різних розділів класифікації:

617.55-089.8 Оперативне лікування черевної порожнини та черевної стінки

616.33/38 Патологія органів черевної порожнини

616.381-002 Перитоніт. Запалення очеревини

616.346.2-002 Апендицит. Запалення червоподібного відростка

Для опрацювання документів важливим є внесення до бази даних нових понять і тем актуальних наукових досліджень. Так, у рубриці «Р514.2/3 Інфекції дихальних шляхів (повітряно-крапельні)» виокремлено підрубрику «Р514.31 Коронавірусна інфекція» і внесено відповідний індекс УДК:

616.98:578.834 COVID-19

На основі кількісного аналізу накопичених під рубриками тематичного навігатора НБУВ документів визначаємо інші підрозділи розділу Рубрикатора НБУВ «Р Охорона здоров'я. Медичні науки», які підлягають деталізації:

P45 Хірургія
P54 Фтизіологія
P56 Онкологія
P62 Невропатологія
P63 Нейрохірургія
P64 Психіатрія
P66 Стоматологія
P67 Офтальмологія
P68 Оториноларингологія
P69 Урологія
P71 Гінекологія
P73 Педіатрія

Деталізація підрозділів здійснюється згідно з актуальною тематикою надходжень. Для деяких підрозділів виокремлено лише одну підрубрику, наприклад:

P54 Фтизіологія – P542 Туберкульоз легенів
P63 Нейрохірургія – P638 Ушкодження нервової системи
P64 Психіатрія – P645 Окремі психічні хвороби

Інші підрозділи потребували більш значної деталізації, відкриття кількох рівнів ієрархії. Наприклад, для підрозділу «P62 Невропатологія», який раніше охоплював усі питання захворювань нервової системи, виокремлено рубрики «P625 Хвороби периферичної нервової системи», «P627 Хвороби центральної нервової системи», «P628 Хвороби вегетативної нервової системи». Рубрику P627 розроблено детальніше:

P627 Хвороби центральної нервової системи
P627.7 Хвороби головного мозку та його оболонок
P627.703 Хвороби мозкового кровообігу
P627.703.1 Інсульт

Значно доповнено підрозділ «P56 Онкологія», в якому виокремлено і деталізовано рубрику «P569 Пухлини окремих ділянок, систем і органів»:

P569.1 Пухлини окремих ділянок
P569.13 Пухлини грудної клітини та грудної порожнини
P569.133 Пухлини грудної клітини (стінки)
P569.133.1 Пухлини молочних (грудних) залоз
P569.4/7 Пухлини окремих систем і органів
P569.42 Пухлини систем дихання
P569.422 Пухлини бронхів
P569.423 Пухлини легенів
P569.424 Пухлини плеври
P569.43 Пухлини системи травлення, печінки
P569.435 Пухлини печінки та жовчних шляхів

- P569.436 Пухлини підшлункової залози*
P569.45 Пухлини ендокринної системи
P569.452 Пухлини щитоподібної залози
P569.67 Пухлини ока (онкоофтальмологія)
P569.68 Пухлини ЛОР-органів (онкооториноларингологія)
P569.69 Пухлини сечостатевої системи (онкоурологія)
P569.71 Пухлини жіночої статеві системи (онкогінекологія)

Також істотно доопрацьовано підрозділи: «P41 Внутрішні хвороби», «P45 Хірургія», «P66 Стоматологія» і «P71 Гінекологія».

Кожна відкрита рубрика оснащується методичним апаратом і термінами АПП з відповідними рубриками УДК, які уточнюють її зміст, окреслюють основні аспекти висвітлення теми. Наприклад,

P458.1 Травматологія

Вплив травм на організм: травматичний шок і колапс. Термічні ушкодження: опіки, відмороження тощо. Хімічні ушкодження. Електротравми тощо. Ушкодження окремих ділянок тіла

Профілактика виробничого травматизму див. P124.4

Ушкодження внутрішніх органів див. P457

Терміни АПП:

Травми

Обмороження

Електротравми

Травматичний шок

Опіки

Теплові ушкодження

Хімічні ушкодження

Відповідні рубрики УДК:

616-001 Травми. Пошкодження. Поранення

616-001.6 Локальна (місцева) дія холоду.

Обмороження

616-001.2 Пошкодження електричним струмом та випромінюванням

616-001.36 Травматичний шок

616-001.17 Локальна (місцева) дія тепла. Опіки

616.5-001.17 Локальний вплив тепла на шкіру

616-001.37 Дія хімічних речовин

Зафіксовані індекси та заголовки рубрик УДК прискорюють наукове опрацювання документів за двома класифікаціями одночасно, особливо у складних випадках індексації документів, вони полегшують утворення комбінованих (складних або складених) індексів УДК, які окреслюють декілька аспектів висвітлення теми. Раціонально організовані комплекси рубрик УДК, що відповідають певній рубриці тематичного навігатора НБУВ, сприяють оптимізації навігаційних і пошукових процесів.

Важливо зазначити, під час деталізації рубрики необхідно коригувати її методичний апарат. Наприклад, у рубриці «P412 Хвороби систем дихання» вилучено додатковий заголовок «хвороби легенів» (його віднесено до нової рубрики «P412.3 Хвороби легенів»), змінено посилання на рубрику P68 (відкрито но-

ву рубрику «Р682 Хвороби верхніх дихальних шляхів». Нові рубрики отримали відповідні додаткові заголовки і методичні вказівки (табл. 3). Так само необхідно коригувати терміни АПП до рубрик.

Таблиця 3

Деталізація рубрики «Р412 Хвороби систем дихання»

До деталізації	Після деталізації
<p>Р412 Хвороби системи дихання</p> <p>Пульмонологія. Хвороби бронхів: бронхіальна астма тощо; хвороби легенів і плеври</p> <p><i>Хвороби легеневих судин див. Р410.2</i></p> <p><i>Туберкульоз легенів, бронхів і плеври див. Р54</i></p> <p><i>Хвороби верхніх дихальних шляхів див. Р68</i></p>	<p>Р412 Хвороби системи дихання</p> <p>Пульмонологія. Хвороби бронхів: бронхіти, бронхіальна астма тощо; хвороби плеври, плеврити</p> <p><i>Хвороби легеневих судин див. Р410.2</i></p> <p><i>Туберкульоз легенів, бронхів і плеври див. Р54</i></p> <p><i>Хвороби верхніх дихальних шляхів див. Р682</i></p> <p>Р412.3 Хвороби легенів</p> <p>Емболія, пневмосклероз, інфаркт, набряк легенів, емфізема, ателектаз, пневмоконіози тощо</p> <p>Р412.3-356 Хронічні хвороби легенів</p> <p>Загальні роботи з хронічних хвороб легенів</p> <p>Р412.301.1 Пневмонії</p> <p>Бронхопневмонія, хронічна пневмонія, післяопераційна пневмонія тощо</p>

Отже, деталізація рубрик тематичного навігатора НБУВ передбачає: визначення рубрик, які потребують деталізації, за кількістю зібраних під ними документів, зазначених на сторінках тематичного навігатора НБУВ;

відкриття нових рубрик/підрубрик у базі даних і оснащення їх відповідним методичним апаратом;

визначення термінів АПП, які розкривають зміст рубрик/підрубрик, з урахуванням структури УДК;

додавання термінів АПП, відповідних найактуальнішим питанням наукових досліджень, інноваційних технологій, виробництва, освіти тощо;

визначення рубрик УДК, що відповідають термінам АПП;

коригування методичних вказівок, додаткових заголовків, термінів АПП до рубрик, які деталізуються;

заповнення, згідно з Рубрикатором НБУВ та інструкцією з ведення бази даних [1], полів нових рубрик бази даних.

Висновки. Деталізація рубрик тематичного навігатора НБУВ є важливим чинником оптимізації процесу наукового опрацювання документів, багатоаспектного системного підходу до розкриття їх змісту. Також це один із шляхів удосконалення лінгвістичного забезпечення інформаційно-пошукової системи, спрямованого на посилення її навігаційних і пошукових можливостей. Ознакою доцільності деталізації рубрики є зазначення у тематичному навігаторі великої кількості зібраних під нею документів.

Глибина деталізації залежить від масиву джерел інформації, зібраних під рубрикою, і тематики найактуальніших користувацьких запитів. Значній де-

талізації з відкриттям кількох рівнів ієрархії підлягають рубрики, які охоплюють пріоритетні напрями наукових досліджень. Для розділу «Р Охорона здоров'я. Медичні науки» це, першою чергою, «Р41 Внутрішні хвороби», «Р45 Хірургія», «Р56 Онкологія», «Р66 Стоматологія» і «Р71 Гінекологія».

Внесення у записи рубрик розділу «Р Охорона здоров'я. Медичні науки» термінів АПП з відповідними рубриками УДК оптимізує паралельне наукове опрацювання документів за двома класифікаційними схемами з необхідною глибиною, точністю та багатоаспектністю, підносить ефективність застосування тематичного навігатора НБУВ під час інтелектуального пошуку. Зіставлення класифікаційних рядів Рубрикатора НБУВ і УДК «спрощує процес аналітико-синтетичного опрацювання документів, розширює діапазон пошукових засобів, допомагає користувачеві формулювати та уточнювати інформаційні запити, що, безумовно, підвищує ефективність пошукового апарата бібліотеки та забезпечує повноту і точність інтелектуального пошуку інформації» [6, с. 13].

Отже, структура розділу «Р Охорона здоров'я. Медичні науки», деталізованого з урахуванням тенденцій розвитку сучасної медичної науки та змін інформаційних потреб користувачів, відповідає реальному стану науково-дослідної та практичної діяльності у галузі медицини, зумовлює раціональну організаційну структуру сторінок рубрик тематичного навігатора НБУВ – засобу упорядкування та інтелектуального пошуку інформаційних ресурсів. Завдяки розвитку, удосконаленню розділів тематичного навігатора НБУВ та їх інтегрування у комплексну інформаційно-пошукову систему бібліотеки створюються сприятливі умови для тематичного пошуку інформації, забезпечується ефективне використання фондів НБУВ як невід'ємної частини загального інформаційного потенціалу [5, с. 456–457].

Подальша робота з актуалізації тематичного навігатора НБУВ передбачає моніторинг користувацьких запитів і змін у структурі наукового знання, визначення найактуальніших тем наукових досліджень, кількісний та якісний аналіз джерел інформації, зібраних у розділах, що допомагає визначати напрями подальшого розгалуження класифікаційної ієрархії. Формування нових рубрик бази даних, укладання методичних матеріалів щодо її ведення спрямовані на піднесення ефективності функціонування інформаційно-пошукової системи, а отже і використання інформаційного ресурсу бібліотеки. Ця робота є важливим етапом адаптації НБУВ до умов сучасного інформаційного суспільства.

Список бібліографічних посилань

1. Ведення бази даних «Скорочений варіант Рубрикатора НБУВ для наукової бібліотеки» у робочому аркуші «RUBR» електронного каталогу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського»: інструкція / С. В. Галицька, Н. В. Орешина, Є. І. Сидиченко, Т. П. Устинова. Київ: НБУВ, 2020. 50 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003838>
2. Галицька С. В. Удосконалення методичного апарату рубрик тематичного навігатора Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. *Бібліотечний вісник*. 2021. № 1. С. 13–23.
3. Галицька С. В., Орешина Н. В. Актуалізація рубрик тематичного навігатора НБУВ. *Бібліотечний вісник*. 2020. №. 4. С. 3–8.

4. Лобузін К. В., Галицька С. В., Орешина Н. В. Адаптація лінгвістичних засобів наукової бібліотеки до вимог інтернет-середовища та міжнародних стандартів. *Бібліотечний вісник*. 2017. № 4. С. 3–7.
5. Лобузін К. В., Галицька С. В., Орешина Н. В. Удосконалення рубрикатора наукової бібліотеки як лінгвістичної основи пошукової інформаційно-комунікативної системи. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2016. Вип. 44. С. 448–460.
6. Лобузін К. В., Галицька С. В., Орешина Н. В. Формування системи відповідності між Рубрикатором НБУВ і УДК в електронному каталозі. *Бібліотечний вісник*. 2018. № 4. С. 10–14.
7. Перенесієнко І. П. Організація тематичного доступу до електронних колекцій. Київ, 2018. 21 с.
8. Рубрикатор НБУВ. Скорочений варіант / К. В. Лобузін, С. В. Галицька, Н. Я. Зайченко, Т. С. Медвідь, Н. В. Орешина, І. П. Перенесієнко, О. Г. Сандул; відп. ред. К. В. Лобузін; НАН України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Київ, 2016. 570 с.
9. Самохіна Н. Ф. Електронна наукова бібліотека як засіб інтелектуального доступу до документів. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 56. С. 307–316.
10. Семантичні технології у науковій бібліотеці / Лобузін К. В. та ін.; відп. ред. К. В. Лобузін; НАН України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Київ, 2019. 312 с.
11. Універсальна десяткова класифікація (УДК). Основна таблиця: 5 Математика та природничі науки; 60 Біотехнологія; 61 Медичні науки. Державна наукова установа «Книжкова палата України ім. Івана Федорова»; [підгот.: М. Й. Ахвердова та ін.; голов. ред. М. І. Сенченко]. 2-ге вид., випр. і доп. К.: Кн. палата України, 2008. 419 с.

References

1. Halytska, S. V., Orieshyna, N. V., Sydychenko, E. I. & Ustinova, T. P. (2020). Vedennia bazy danykh "Skorochenyi variant Rubrykatora NBUV dlia naukovoï biblioteky" u robochomu arkushi "RUBR" elektronnoho katalogu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho": instruktsiia [Maintenance of the database "Abbreviated version of the VNLU Rubricator for the scientific library" in the worksheet "RUBR" of the electronic catalog of the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky": Instruction]. Kyiv, Ukraine: VNLU. Retrieved from <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003838> [In Ukrainian].
2. Halytska, S. V. (2021). Udoshkonalennia metodychnoho aparatu rubryk tematychnoho navihatora [Improving the methodological apparatus of the headings of the thematic navigator VNLU]. *Biblioteknyi Visnyk*, 1, 13-23. [In Ukrainian].
3. Halytska, S. V. & Orieshyna, N. V. (2020). Aktualizatsiia rubryk tematychnoho navihatora NBUV [Update of headings thematic navigator of the VNLU]. *Biblioteknyi Visnyk*, 4, 3-8. [In Ukrainian].
4. Lobuzina, K. V., Halytska, S. V. & Orieshyna, N. V. (2017). Adaptatsiia linhvistichnykh zasobiv naukovoï biblioteky do vymoh internet-seredovyshecha ta mizhnarodnykh standartiv [Adaptation of the linguistic resources of the scientific library to the requirements of the Internet environment and international standards]. *Biblioteknyi Visnyk*, 4, 3-7. [In Ukrainian].
5. Lobuzina, K. V., Halytska, S. V. & Orieshyna, N. V. (2016). Udoshkonalennia rubrykatora naukovoï biblioteky yak linhvistichnoi osnovy poshukovoï informatsiino-komunikatyvnoi systemy [Improvement of the nomenclature of the scientific library as a linguistic basis of the search information and communicative system]. *Naukovi Pratsi Natsionalnoi Biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 44, 448-460. [In Ukrainian].
6. Lobuzina, K. V., Halytska, S. V. & Orieshyna, N. V. (2018). Formuvannia systemy vidpovidnosti mizh Rubrikatorom NBUV i UDK v elektronnomu katalogi [Formation of the correspondence system between the Rubrikator of the VNLU and UDC in the electronic catalog]. *Biblioteknyi Visnyk*, 4, 10-14. [In Ukrainian].
7. Perenesiienko, I. P. (2018). Orhanizatsiia tematychnoho dostupu do elektronnykh kolektsii [Organization of thematic access to electronic collections]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
8. Lobuzina, K. V., Halytska, S. V., Zaichenko, N. Ya., Medvid, T. S., Orieshyna, N. V., Perenesiienko, I. P. & Sandul, O. H. (2016). Rubrykator Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho.

Skorochenyi variant [The Rubricator of the Vernadsky National Library of Ukraine. Short version]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

9. Samokhina, N. F. (2019). Elektronna naukova biblioteka yak zasib intelektualnoho dostupu do dokumentiv [Electronic scientific library as a means of intellectual access to documents]. *Naukovi Pratsi Natsionalnoi Biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 56, 307-316. [In Ukrainian].

10. Lobuzina, K. V. etc. (2019). Semantychni tekhnolohii u naukovii bibliotetsi [Semantic technologies in the scientific library]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

11. (2008). Universalna desiatkova klasyfikatsiia (UDC). Osnovna tablytsia: 5 Matematyka ta pryrodnychi nauky; 60 Biotekhnolohiia; 61 Medychni nauky [Universal decimal classification (UDC). The main table: 5 Mathematics and natural sciences; 60 Biotechnology; 61 Medical sciences]. Derzhavna naukova ustanova "Knyzhkova palata Ukrainy im. Ivana Fedorova". 2-he vyd., vypr. i dop. Kyiv, Ukraine: Kn. palata Ukrainy. [In Ukrainian].

Svitlana Halytska,

Researcher,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7902-8580>,

Vernadsky National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

VNLU THEMATIC NAVIGATOR UPDATE PROCESSES ON THE EXAMPLE OF MEDICINE AND HEALTH CARE

The relevance of research. Constant updating of library information search systems and the usage of the most advanced search engines in digital catalogues are necessary for the active use of amassed documented knowledge and optimization of the access to information sources. **The aim of the article** is to study the process of detailing the section "R Health care. Medical Sciences" of the VNLU thematic navigator and the formation of the methodological apparatus of rubrics in the digital catalogue, proving the importance of the rubric detailing in order to improve its structure concurrence with the state of modern scientific activity in the medicine field. **Presenting the main material.** The topic of detailing the sections of the section "P Health care. Medical Sciences" of the VNLU. The importance of adapting the information search system of the scientific library to the changes in the structure of scientific knowledge is emphasized. It is noted that one of the processes of improvement of the search engine's linguistic support is the detailing of rubrics under which all the documents on priority areas of scientific knowledge and the most relevant research are collected. It was found that the details of the headings of the section "R Health care. Medical Sciences" and equipping them with the appropriate methodological apparatus greatly improves the scientific processing of documents. **Conclusions.** Careful formation of the methodical apparatus of rubrics is an important factor in optimizing the process of scientific processing of documents and a multifaceted systematic approach to the presentation of their content. The indication of classification indices and headings of UDC headings facilitates the deepening of the branched system of correspondence between the two classification schemes and improves the quality of parallel indexing of documents according to different classifications. Improving the linguistic support of the library's information search system creates conditions for more effective access to documents.

Key words: Abridged version of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine sectional catalog, electronic catalog, rubric detailing, alphabetical-subject index, thematic navigator, subject search, correspondence system, medical sciences.

Vernadsky National Library of Ukraine
3, Holosiiivskiy ave., Kyiv, 030039, Ukraine
e-mail: galizkaya@nbuv.gov.ua

Стаття надійшла до редакції 6.09.2021 р.